

Het wonder van 1813

*Hoe Nederlanders de omwenteling in
1813 beleefden*

Alex van Vuuren

achterflap

“Het is met het grootste vertrouwen dat ik op 30 april van dit jaar het koningschap zal overdragen aan mijn zoon, de Prins van Oranje.”

Met deze woorden kondigde H.M. de Koningin op 28 januari 2013 haar troonsafstand ten gunste van haar zoon Prins Willem-Alexander aan. Hiermee is 2013 niet alleen het jaar geworden van de herdenking van tweehonderd jaar Koninkrijk der Nederlanden, maar ook het jaar van de inhuldiging van de nieuwe koning. Zo is het ontstaan van ons koninkrijk in 1813 dubbel in de belangstelling komen te staan. Deze brochure gaat over de beleving die de Nederlanders in 1813 hadden bij de bijzondere gebeurtenissen die leidden tot de instelling van het erfelijk koningschap.

Alex van Vuuren (1965) studeerde geschiedenis in Leiden. Vrijheid tegenover tirannie in de vaderlandse geschiedenis is het thema van zijn boekje 'Een vrije natie', dat in 2010 verscheen. Twee van de drie perioden van tirannie die Nederland heeft gekend, de Tachtigjarige Oorlog en de Tweede Wereldoorlog, worden daarin behandeld. De andere periode is de Franse tijd, die in 1813 ten einde kwam. De herdenking van 1813 is een goede aanleiding om hierover te schrijven.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. De voormannen in het openbaar	6
3. De voormannen privé	9
4. Een overvloed aan gelegenheidsgeschriften	11
5. Conclusie	20

Het wonder van 1813

© 2013 Alex van Vuuren

info@eenvrijenatie.nl

www.eenvrijenatie.nl

Uitgever

Stichting Schreeuw om Leven

Ruitersweg 37a

1211 KT Hilversum

Tel. 035 6244352

info@schreeuwomleven.nl

www.schreeuwomleven.nl

www.erishulp.nl · www.brinktv.com

ISBN 9789491448034

NUR 688

Foto voorkant:

Het nationale monument op Plein 1813 in Den Haag met prins Willem Frederik van Oranje (bron: Ahmed Elnagar, Wikimedia)

Het vaderland is vry!

De schrik des Heeren deed

onze vyanden in overyling vluchten. ...

Dit alles is van den Heere geschied

en het is wonderlijk in onze ogen!

De burgemeester van Rotterdam, 2 december 1813

1. Inleiding

Wat gebeurde er in 1813? Achteraf zien wij hierin het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden, maar voor de tijdgenoten stond dat niet op de voorgrond. Wat voor hen telde, was het herstel van onze onafhankelijkheid. Nederland was immers een provincie van het Franse keizerrijk, Napoleon zwaaide de scepter en de Franse onderdrukking werd zwaar gevoeld.

Na Napoleons mislukte veldtocht naar Rusland in 1812 en zijn nederlaag in de volkerenslag bij Leipzig in oktober 1813, gloorde er weer hoop voor de Nederlandse bevolking. Ons land was echter nog bezet door Franse troepen en de winter stond voor de deur. Algemeen was de verwachting dat de bevrijding door buitenlandse troepen na een hervatting van de strijd pas het daarop volgende voorjaar zou volgen. Er was terechte vrees dat de Fransen de dijken zouden doorsteken en niet zonder vreselijk bloedvergieten het land zouden verlaten.

Het driemanschap in Den Haag dat leiding gaf aan een landelijk verzetsnetwerk achtte op 17 november 1813 reeds de tijd gekomen om het heft in eigen hand te nemen. Met de leuze “Oranje boven!” verklaarden zij op die dag Nederland vrij, terwijl zij tegelijkertijd de Oranjeprins uit zijn ballingschap naar het vaderland terugriepen. Hun opzet slaagde. Door dit stoutmoedig optreden en door de spoedige komst van prins Willem Frederik werd voorkomen dat de vreemde overheersing een winter langer zou duren en dat Nederland alleen door buitenlandse troepen zou worden bevrijd. Het jaar 1813 bracht ons het wonder van onze nationale zelfbevrijding.

2. De voormannen in het openbaar

Het wonder van 1813. Onze voorouders hebben de omwenteling van 1813 beleefd als een wonder van God. Zo blijkt dat althans uit een overvloed aan bronnen, waarvan hier een bloemlezing zal worden gegeven. Allereerst kijken we naar de personen die een leidende rol hadden in de opstand tegen het Franse regime. Na de eerste aanzet op 17 november volgde een aantal kritische momenten waarin diverse personen leiderschap toonden. Zij droegen bij aan het herstel van onze vrijheid en onafhankelijkheid. Hier volgen enkele van die momenten en de uitspraken die daarbij gedaan werden.

17 november

De proclamatie “Oranje boven! Holland is vrij” wordt in Den Haag uitgevaardigd. Leopold graaf van Limburg-Stirum wordt uitgeroepen tot gouverneur van Den Haag. Namens hem wordt de proclamatie twee dagen later afgedrukt in de *Haagsche courant*. In de proclamatie staat:

Elk dankt GOD.¹

20 november

In Den Haag verschijnt de bekendmaking van F. van der Duyn van Maasdam en G.K. van Hogendorp dat zij tot de komst van Zijne Hoogheid de prins van Oranje het algemeen bestuur van Nederland op zich nemen. Zij schrijven:

Bezwerende alle brave Nederlanders om zich te vereenigen tot ondersteuning van dit ons cordaat besluit. GOD helpt die genen, die zich zelve helpen.²

De drie bovengenoemde mannen vormen met elkaar het driemanschap dat leiding geeft aan onze nationale zelfbevrijding. De proclamaties van het algemeen bestuur en later van de prins vinden wijde verspreiding in de vorm van losse pamfletten en ook via de *Haagsche*, *Leydse*, *Utrechtsche en Rotterdamsche courant*, de *Opregte Haarlemsche courant* en het *Staatkundig dagblad van de Zuiderzee* (voor Amsterdam), allemaal kranten die in deze tijd ontstaan of hun nieuwe naam krijgen.

21 november

Het 'Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden' komt de volgende dag met een uitgebreide verklaring en oproep. De heren Van der Duyn van Maasdam en Van Hogendorp geven daarin uiting aan hun vertrouwen

*op de hulp der Goddelijke Voorzienigheid, wiens hand de aanstaande Verlossing van ons vegruisde Vaderland zoo zichtbaar bestier[t]. ... [D]e GOD van Nederland strijd[t] voor ons!*³

25 november

De voortvarendheid waarmee de mannen in Den Haag te werk gaan vindt niet overal navolging. Het stadsbestuur van de hoofdstad blijft enige dagen angstvallig afzijdig, maar op 24 november kiest Amsterdam voor de vrijheid en voor Oranje. Op 25 november 1813 verschijnt de officiële proclamatie van de heren J.M. Kemper en Fannius Scholten, commissarissen van het algemeen bestuur in Amsterdam. Zij geven daarin uiting aan hun hoop op succes

*met vertrouwen op den God onzer Vaderen, ... wien de eerste dankzeggingen van een herlevend volk reeds den volgenden zondag nederig zullen worden opgedragen.*⁴

26 november

Het algemeen bestuur draagt het bevel over de verdediging van de Maas op aan viceadmiraal Albert Kikkert. Deze doet een proclamatie onder zijn naam verschijnen waarin hij zich richt tot alle Nederlanders en tot de zeelieden in het bijzonder. Daarin bezigt hij deze krachtige taal:

*[W]ij strijden voor ons eigen Vaderland, voor onze Ouders, voor onze Vrouwen, onze Kinderen en onze Bezittingen. Deze zaak is wettig, is heilig: DE ZAAK VAN 't VADERLAND, IS DE ZAAK VAN GOD!*⁵

30 november

De spoedige komst van Oranje was geheel niet zeker toen het driemanschap op 17 november had verklaard: “Oranje boven! Holland is vrij”. Op 30 november echter landt prins Willem Frederik van Oranje en Nassau op het strand van Scheveningen. Dit is een van de meest gelukkige momenten uit onze vaderlandse geschiedenis. Vlak na zijn aankomst zegt de prins het volgende:

*Ziet my hier aangekomen en gereed om, onder den Goddelyken Bystand, U in het genot van Uwe voorige Onafhankelykheid en Welvaart te helpen herstellen.*⁶

2 december

Na een uitbundig ontvangst in Den Haag trekt prins Willem Frederik naar de hoofdstad, waar hem de titel van Soeverein Vorst der Nederlanden wordt aangeboden. Hij aanvaardt deze waardigheid onder de uitdrukkelijke voorwaarde van een “wijze Constitutie”. In zijn reactie spreekt de vorst zijn verwachting uit dat

*weldra ... geen Vreemdeling meêr op Uwen grond aan de geestdrift der herborene Natie, aan de zegepralende Wapenen onzer Bondgenooten, onder GODS hulp, tegenstand [zal] kunnen bieden.*⁷

Diezelfde dag schrijft een jubelende burgemeester van Rotterdam, J.F. van Hogendorp, aan de burgers van zijn stad:

*Het vaderland is vry! De schrik des Heeren deed onze vyanden in overylying vluchten. ... Dit alles is van den Heere geschied en het is wonderlijk in onze ogen!*⁸

3. De voormannen privé

De vraag zou kunnen opkomen, of genoemde personen uit verplichting de naam van God in het openbaar noemden. Een aantal van de hierboven geciteerde uitspraken is zo krachtig en kan met zoveel meer voorbeelden worden aangevuld, dat dat onwaarschijnlijk is. Als de publieke uitspraken echter kunnen worden gestaafd met uitingen in de privésfeer, dan hoeven we niet te twijfelen aan de oprechtheid ervan.

Gijsbert Karel van Hogendorp, de spil van het driemanschap dat leiding geeft aan de opstand tegen het Franse bestuur, schrijft in zijn memoires over zijn rol in de gebeurtenissen:

Hier blijft slegts aan te merken, dat ik deze grootste daad van mijn leven verrigt heb met een opgeruimd vertrouwen op den Goddelijken bijstand. Ik was lang gewend, mijn hart steeds in voor- en tegenspoed tot God te verheffen, en mijne diepste ontwerpen eigenlijk met Hem alleen aan te leggen. Veel is er in die dagen tot Hem door mij gebeden. Zijne ondersteuning heb ik levendig gevoeld.⁹

En wat gaat er om in het hoofd van de prins? Als jongeman heeft hij zijn vaderland verlaten. Uit een ballingschap van negentien jaar is hij naar zijn land teruggeroepen. Zijn vader, stadhouder Willem V, is inmiddels overleden. De ogen van de natie zijn op hem. In Scheveningen spreekt hij over de goddelijke bijstand, waarmee hij zich wil inzetten voor het welzijn van ons volk. Dezelfde bewoordingen vinden we terug in een brief aan zijn moeder, die dan nog in het buitenland verblijft. Op 3 december, de dag nadat hij in de hoofdstad de titel van Soeverein Vorst heeft aanvaard, schrijft hij:

Met de goddelijke bijstand zal ik de taak vervullen die de liefde en het vertrouwen van de natie mij opleggen.

Opmerkelijk is dat hij zijn moeder vraagt om hierover met zijn zus, prinses Louise, te praten en dan ook samen voor hem te bidden:

Bidt samen voor mij, want ik kan God niet genoeg vragen om me niet te verlaten in de netelige positie waarin Zijn wegen mij hebben geplaatst.

Als hij enkele dagen een brief rechtstreeks aan zijn zus richt, herhaalt hij zijn verzuchtingen over de plichten die op hem rusten en drukt hij opnieuw zijn hoop uit dat

*de goddelijke bijstand mij zal helpen.*¹⁰

4. Een overvloed aan gelegenheidsgeschriften

De leiders van onze nationale zelfbevrijding in 1813 hebben een duidelijk besef van Gods hulp. Wat is er van dit godsbesef terug te vinden in de vele gedichten, liederen en geschriften die in deze tijd verschijnen? Na de proclamatie van 17 november ontstaat er namelijk door het hele land een stortvloed aan publicaties. In een periode van zes weken verschijnen meer dan honderd gelegenheids-geschriften met de nationale omwenteling als onderwerp.¹¹ Als de Nederlanders de omwenteling van 1813 als een wonder van God hebben ervaren, dan zou dat uit deze bronnen moeten blijken.

In het navolgende worden zoveel mogelijk van deze geschriften kort beschreven. De leidende vraag daarbij is of er uit blijkt dat men de ontwikkelingen aan het einde van het jaar aan God toeschrijft.

Veelzeggende titels

Vroeger was men gewend om publicaties lange titels te geven. Uit de titel is daarom vaak veel informatie te halen. Als we bedenken dat al deze publicaties zijn geschreven naar aanleiding van de omwenteling en bovendien beseffen dat het Wilhelmus een christelijk lied is, spreken de volgende titels voor zich:

- Berijmde vertaling van het XIVde hoofdstuk van den propheet Jesaia door Samuel Iperuszn. Wiselius (1769-1845)
- Dank-lied aan God, bij de staats-omwenteling van Nederland, afgekondigd den 24 november 1813 door Johannes Hazeu Cornelisz. (1754-1835)
- Dank-offer aan God en Zijne Koninklijke Hoogheid Willem den 1sten, souverain vorst der Nederlanden. Bij gelegenheid van de gelukkige omwenteling in ons vaderland, in de maand november 1813 door A. Polet
- De verheugde en God loovende Amstellaren, bij gelegenheid van de komst van Zijne Doorluchtige Hoogheid, Willem Fredrik prins van Oranje, etc, etc, etc. te Amsterdam, op den 2den van wintermaand, in het jaar 1813
- God andermaal zichtbaar. De God van Nederland, bij de heuchelijke omwenteling der zaken, en de gelukkige herstelling van Zyne Doorluchtige Hoogheid den heere prins van Oranje enz. enz. enz., in

hoogst desselfs verheven amptsbedieningen, enz.

- Het origineele volkslied: Wilhelmus van Nassouwen. Deszelfs oorsprong, vermoedelijke dichter en noodige opheldering, dienstig der verzameling van stukken over de verlossing van Nederland
- Het oude volkslied Wilhelmus van Nassouwen, gedicht in den jare 1568, vrij nagevolgd en toegepast op den tegenwoordigen tijd 1813, door M.M.
- Leerrede over Jesaia LIV. 7, 8 ter gelegenheid van Nederlands bevrijding door Hendrik Herman Donker Curtius (1778-1839)
- Nederlands blijde vooruitzichten, godsdienstig gevierd, in eene leerrede over II. Koningen XIX. vs. 30 door Johannes Henricus van der Palm (1763-1840)
- Plechtige dank- en bidstond, na de heuchelijke terugkomst van zijne doorluchtige hoogheid Willem VI. prince van Oranje en Nassau, enz., enz., enz., in Nederland. Gehouden op den 1sten december, 1813 door Bernardus Verwey (1772-1835)
- Vreugdezangen op de zichtbare goddelijke verlossing van Nederland in 1813 door G.V. E.

Auteurs van meerdere publicaties

Zeven auteurs hebben meerdere titels op hun naam staan. Twee auteurs stonden al in het rijtje hierboven, waaruit al blijkt hoe zij de omwenteling zagen. Samuel Iperuszn. Wiselius schreef ook:

- Kort tafereel der nieuwe Fransche tyrannie

Johannes Henricus van der Palm is ook de auteur van:

- Vaderlandsche uitboezeming

Hier volgen vijf auteurs die in totaal dertien werken schreven. Zonder uitzondering zagen zij de bijzondere gebeurtenissen van 1813 als een zegen van God, zoals wordt geïllustreerd met een enkel citaat per auteur:

Martinus Gerardus Engelman (ca. 1772-1823) schreef:

- De moord te Woerden, lierzang
- Dichtgedachten, bij den aanvang des jaars 1814

De openingsregels van 'Dichtgedachten':

*Voor de Oppermagt geknield, vereenigt voor de Altaren;
Zingt gij des Hoogsten lof, Bataafsche Burgerscharen!
Gepaste erkenenis rolt van uwe lippen af,
In dankgebed tot Hem die u de Vrijheid gaf!*

Quirijn de Flines (1771-1847) schreef:

- Een lied voor Nederlanders
- Eenige Hollandsche en Engelsche dichtregelen, op de gelukkige herstelling van Nederland in den rang der onafhangelijke volken
- Krijgslid voor Nederlanders

Een zinsnede uit 'Een lied voor Nederlanders':

*God zelf heeft ons bevryd
Uit onzen nood.*

Van William Pieter Turnbull de Mikker (1758-1819) verschenen:

- Hartelijke Oranje-taal, aan het geredde volk van Nederland, en bijzonder aan mijn vaderstad Amsterdam. Ter viering hunner blijdschap, en aanvuring der alouden Bataafschen heldenmoed. Gesterkt door de heilrijke verwachting eener gelukkige toekomst. Den eersten van wintermaand 1813
- Welkomst-groet, van het blijde volk der Vereenigde Nederlanden, aan Zijne Doorluchtige Hoogheid, den heere Willem Frederik George Lodewyk, erfprinse van Oranje en Nassau, enz. enz. enz. bij hoogstdeszelfs komst in 's-Gravenhage, den 19den december 1813

'Hartelijke Oranje-taal' opent met:

*Zoo is dan eindelijk de trotschen euvelmoed van den Tijran van Europa,
den Roover van ons weleer gezegend Nederland vernederd, en zijn
geweld gefnuikt! Zoo heeft dan, de God der wraake, de God onzer
Vaderen, de duizenden gebeden der braven verhoord...*

Toneelspeler Marten Westerman (1775-1852) was erg productief:

- Het herstel van Nederland, lierzang, uitgesproken op den Amsterdamschen Schouwburg, den 27sten van slagtmaand, 1813
- Lierzang, bij de komst van Zijne Doorluchtige Hoogheid Willem Frederik George Lodewyk, erfprins van Oranje, in Amsterdam. Uitgesproken op het Amsterdamsch tooneel
- Nederlands wapenkreet, lierzang; uitgesproken op het Amsterdamsch tooneel
- Vreugdezang, bij de komst van zijne doorluchtige hoogheid Willem Frederik, prins van Oranje, in Amsterdam. Uitgesproken op het tooneel der stad

Uit 'Het Herstel van Nederland':

*De God, door u in 't hart vereerd,
Zal Holland weêr doen bloeijen.*

...

*dank Hem die de magt der aard
Naar willekeur kan korten;
Den dwang uit zijnen hoogen vaart
In d'afgrond weêr kan storten.
Dank Hem! gij zijt van 't juk verlost*

Maria van Zuylekom (1759-1831) dichtte:

- Lierzang aan mijne landgenooten, in slachtmaand 1813
- Opwekking aan de Nederlanders. Lierzang

Twee coupletten uit 'Opwekking aan de Nederlanders':

*Een biddend hoopend oog geslagen naar den hoogen,
De naauw vereende bée van Vorst en Vaderland,
Deez' hebben nooit de hoop van Vorst en Volk bedroogen;
Aan hen is welvaart, rust en overvloed verpand!*

*Voorzienigheid, wier oog zoo zichtbaar voor ons waakte,
Die onze smeekstem hoorde, in 't prangen van gevaar,
Die, onverwacht, de boei van onze handen slaakte,
Blijve altijd Neêrlands schild – Oranjes beukelaar.*

Verlossing

Een groot aantal geschriften draagt in de titel het woord verlossing, bevrijding, redding of herstel van Nederland of van het vaderland. Hier volgt een overzicht:

- Aan mijne landgenooten, bij de heugelijke verlossing van het Fransche juk door A.N. v. P. [Abraham Nicolaas van Pellecom (1783-1849)]
- Aan mijne landgenooten, bij den aanvang van Nederlands bevrijding, november 1813
- Aan mijne verlostte landgenooten door Jacob Vosmaer (1783-1824)
- Aanspraak aan het herstelde volk van Nederland. Eendracht maakt macht
- Bij de aanvankelijke verlossing van mijn vaderland door Wesselius Albertus van Hengel (1779-1871)
- Bij de verlossing van mijn dierbaar vaderland door Petronella Moens (1762-1843)
- De liefde tot het vaderland, cantate. Ter viering van de herstelling der Nederlandsche vryheid en onafhankelykheid door Steven van Bronkhorst (1763-1826) en J. Seeburger
- De verlossing van Nederland, en het herstel van Oranje, in november 1813
- Herinnering aan de redding des vaderlands, lierzang. Aan het einde des jaars 1813 door Johannes Mattheus Sobels (1784-1820 fl.)
- Het geredde vaderland
- Het herstel van Nederland door J.W.IJ. [Jacob Wybrand Yntema (1779-1858)]
- Het verlostte Nederland door J.J. Gosselin
- Iets ter verlossing van Nederland
- Leerrede ter gelegenheid van Nederlands bevrijding, voorgedragen op zondag, den 5den van wintermaand laatstleden door Johannes Decker Zimmerman (1785-1867)
- Lierzang aan mijne stad- en landgenooten, bij de gelukkige herstelling van Nederland, in slagmaand 1813 door J.J. van Weezelenburg
- Nederlands herstelde vryheid
- Nederlands redding toegezongen aan alle ware vaderlanders door C. Lindeman

- Nederlands verlossing dichterlijke uitboezeming door Hajo Albert Spandaw (1777-1855)
- Op de verlossing van Nederland door P. v. R. geb. M.
- Op de verlossing van Nederland en de terugkomst van eenige Vriesche jongelingen, geroepen tot de eere wacht des Franschen keizers door Jacob van Leeuwen (1787-1857)
- Parodie, of Weêrklanken op de alleenspraak van Gysbrecht van Aemstel; toegepast op de gelukkige verlossing van Nederland, in den jare 1813
- 't Herstelde Nederland door Johannes de Jongh (1742-1830)

Hieronder een bloemlezing uit al deze stukken, in de volgorde waarin zij boven staan (de citaten gescheiden door een puntkomma):

Gij, o! mijn vaderland! weer vrij ... en, NEDERLANDERS! wij! wij danken de Algoedheid;

Dan wordt aan U! DER VADREN GOD, een hulp in nood bevonden, als REDDER VAN ONS VADERLAND, het danklied opgezonden;

De geest, die in Oranje leeft, die Nederland heeft vrijgestreden, en 't eeuwig regt op 's volks gebeden, door stroomen bloeds, verworven heeft;

Is ooit een volk door de zichtbare hand der Goddelijke Voorzienigheid, op eene geheel onvoorziene, en schier wonderdadige wijze, ... gered geworden, wie onzer zou zoo ongevoelig, zoo Godvergeten – ondankbaar zijn, om niet te erkennen, dat ons, Nederlanderen, zodanig eene verlossing thans mag gebeuren?;

Elk valt voor God aanbiddend nêr: ... “Europa heeft haar vrijheid weer.”;

Is 't mogelijk, groote God! breekt Nederland zijn kluisters? ... Of is 't een zaal'ge droom? ... Maar 't is geen droombeeld. Neen, de volken zegepralen, de dwingland is verneêrd, God stelt zijn heerschzucht palen;

Godlijk geschenk – ô zucht voor 't Vaderland! Uw lof zij steeds het doel van onze blijde toonen, zo leef de VORST, aan Nederland verpand! Zoo moet de dank zijn zorg bekroonen!!;

Ook eenmaal moet de groote dwingland der aarde betuigen met Nebucadnezar, hoe zeer ook die zijn afgoden bleef aanhangen, dat er geen God is die alzo verlossen kan als de God van Sadrach, Mesach

en Abednego – dat er geen God is die alzoo verlossen kan als de God van Nederland;

De VORST, op onzen grond geteeld, die in des volks belangen deelt, is ons van God teruggegeeven;

Daar liggen ijz're boeij en banden, daar ligt, na zoo veel bangen druk, 't afgrijsslijk, afgeworpen juk. Wij heffen onze vrije handen, met vreugdetranen in het oog, tot God, weêr onzen God omhoog;

Maar, 't uur der wrake had geslagen: GOD wenkt zijn 'slaanden Engel toe, Europa is bevrijd van plagen, en Neêrland van zijn geeseloê!; Oranje boven! WILLEMS Kroost regeert, dat ons verlost en troost! Dat dit geluk bestendig zij, door 't Opperwezen ons geschonken! Jehovah's zegen blijve ons bij;

Gelijk een Blixemschigt, in 't felste van 't onweder, veld met een zware knak een forse eik ter neder, zoo knakte 's Hemels magt, ook Vorst Napoleon!;

Bestierder onzer lotgevallen in den hemel, die ons, in de laatste dagen, zulk een gewenschte verandering deed ondervinden, die Hollands leeuw uit zijnen slaap wekte, ons vaderland hernieuwde, onze slavernij eindigde, ... U vereeren wij als onzen waren Verlosser en Redder; ... U roepen wij aan om Uwen zegen in dit dankuur;

Ik tokkel vol gevoel de snaren, mijn boezem zwelt van dankbaarheid, 't geluk ons Holland wedervaren is 't werk van de Oppermajesteit; Vertrouwt, schoon Frankrijk bromm' van wraak, op Hem, - op 't Goede van uw zaak, - op God. Gij zijt weêr vrij. Men doem 'dan 't juk der slaven. Gedenkt, 'er is een hoogre Magt, die 't Recht bemint, - geen trotsheid acht, - een heilig Albestier. Ja, God is groot, Bataaven!; Loof God! die van zijn hemelstoel bevrijding schonk aan 's aardrijks volken! ... God spreekt: en Neêrland wordt herboren! God spreekt: en Neêrland wordt gered!;

Triomf! het vaderland is vrij! Vrij! ... God der vrijheid! de eerste hulde zij U eerbiedig toegebracht!;

Juicht, Nederland'ren! juicht! de God der vaders leeft, ... Juicht, Nederland'ren! juicht, en dankt den God der Goden, die u uit druk en ramp zoo heilrijk heeft verlost;

God lof! Wij zijn van 't juk ontheven, wij juichen om ons heerlijk lot, het leven is ons weêrgegeeven, ... het vaderland zal nu herrijzen, ... ô! Wie zou God niet vurig danken?;

Het hemelsche Gerecht heeft zich ten lange lesten, ontferremd over ons

*en dees benaauwde Vesten ... eind'lijk steeg elks klagt niet vruchtloos
naar den hoogen: het morgenlicht van heil herrees voor aller Oogen ...
alle Tiranny nam een gelukkig end';
God heeft mijn Vaderland verlost.*

Verder is er het pamflet 't Herstelde vaderland' met twee liedjes, waarin de kreet "Oranje boven!" de boventoon voert en waarin geen verwijzing naar Gods handelen voorkomt.

Het volk aangesproken

Diverse auteurs spreken volk en vaderland aan, met het doel om moed, hoop en vaderlandsliefde op te wekken. Het gaat om deze titels:

- Aan het volk van Nederland
- Aan het volk van Nederland, in november 1813
- Aan Nederland. Uitgesproken in de vergadering van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, departement Leeuwarden door W. W. N.
- Een woord op zijn tijd, aan de Nederlanders, bij het verlaten van hun grondgebied door de Fransche troepen [door Theodorus van Swinderen (1784-1851)]
- Gedenkzuil, opgericht in de harten der Nederlanders, wegens de omwenteling in november 1813
- Het vaderland door Jan van der Bol
- Nieuw liede[re]nboekje, op aangename en bekende wijzen, strekkende tot opwekking van vaderlandschen moed en gepaste vreugde in deze belangrijke dagen door Willem Bilderdijk (1756-1831), Katharina Wilhelmina Bilderdijk-Schweickhardt (1776-1830) en Samuel Iperuszoon Wiselius (1769-1845)
- Opwekking aan het Hollandsche volk, door een vriend des vaderlands
- Opwekking aan het volk van Nederland door H. Kraijesteijn
- Redevoering over de liefde voor het vaderland, als de voorname grondzuil van een' welingerigten staat; en Dichterlijke uitboezeming tot opwekking van vaderlandsch gevoel door Gijsbert Swartendijk Stierling (1786-1857)

Uit elk van deze geschriften weer een citaat:

Smaakt dan, van 't leed verlost, de vreugde van dit uur, wijdt uwen dank

*aan God, den vader der natuur;
Doch schoon het oorlogsvuur van alle kanten brandt, bewaart Gods
vaderzorg uw dierbaar Vaderland;*

God kan slechts d' overwinning schenken! Zij vliegt ons vóór op zijne wenken zoo Hij de Zegepraal gebiedt: – God wenkt! – en Neêrland is behouden! God, – wien de vaderen vertrouwden! Geen nood! – waar Hij ons bijstand biedt;

NEDERLANDERS! Er licht thans voor U en voor uw nageslacht een gewichtig tijdstip aan. – De troepen, die voor ruim achttien jaren uw grondgebied bezet hebben, verlaten hetzelfde, en laten U en uwe kinderen aan hun eigen lot over. – Dat lot is nu, naast God, in uwe handen, en het zal van U afhangen, U en uw nageslacht, onder Gods zegen, gelukkig of ongelukkig te maken;

Nooit was de hand des Allerhoogsten zichtbaarer, in het bestuur der Waereld en der Volkeren, dan in de laatste Gebeurtenissen, die de Omwending van Zaken betreffen, in November van 1813 ons te beurt gevallen;

God! die Oranjes bloed behoedt hebt op ons bidden, gij brengt hem, gij alleen, weêr in ons juichend midden, en 't Vaderland is hem, en hij is 't Vaderland, en allen slaan wij 't oog op de Almagt van uw hand;

Juichen we in 't gezegend heden! God verbrak ons aller jok. ... God verdreef de nacht der smarten, schoon ons lot onredbaar scheen; onze Vrijheid en Onafhankelijkheid is ons, op nieuw, van God, gegeven; Bataaf! ... Gij zaagt Uw Kroost ter slachtbank sleuren, Uw wettig erf van een verscheuren, Uw Regten deerlijk aangerand, Uw Koopvaardij in 't niet gezonken, en kluisters om Uw hals geklonken, in 't eertijds vrije Nederland. Doch GOD herstelde zoo veel rampen;

GOD spreekt – en Frankrijk zal vergaan!! ... GOD spreekt – en Neêrland moet bestaan!!

In een ander gedicht dat aan Nederland is gericht, 'Aan Nederland, bij de afschudding van het Fransche juk' van Cornelis Leendertsz. de Koning (1758-1840), wordt God niet duidelijk genoemd. De redding van Nederland wordt erin toegeschreven aan de prins van Oranje. Voor De Koning – en dat geldt eigenlijk ook voor Swartendijk Stierling – is de vaderlandsliefde het goddelijke vuur, waar het heil van Nederland van verwacht moet worden.

5. Conclusie

Van de 109 gelegenheidsstukken die in 1813 over de omwenteling zijn verschenen zijn er hierboven 60 kort behandeld. In de overige 49 publicaties is Oranjeliefde vaak de rode draad, zelfs in de paar drinkliedjes die ertussen zitten. Prins Willem Frederik neemt de voornaamste plaats in onder degenen die vereerd worden als redders van het vaderland. Daarnaast worden de buitenlandse strijdkrachten en in het bijzonder de Russen (kozakken) genoemd, die ons land hielpen bevrijden. Het driemanschap komt hier en daar ook aan bod. Bovenal echter wordt aan God de eer gegeven, Die deze mensen heeft opgewekt om voor vrijheid te strijden. Zo komen we weer uit bij de leiders, die, zoals aangetoond, dit zelf ook zo beleefden.

Als voorbeeld tot slot de laatste strofe van het niet eerder genoemde 'Hollands leeuw is ontwaakt' (anoniem):

*Komt weer tot ons Oranges telgen!
Helpt ons den dwingeland verdelgen,
Hem dwingen tot een goeden vreê,
Ja, roepen wij: ORANJE BOVEN!
Maar eerst nog Neêrlands Godheid loven!
Dit brengt den besten zegen mee!*

Bronverwijzingen

Tegenwoordig is veel historisch materiaal digitaal beschikbaar. Via de zoekfuncties op de hieronder genoemde sites zijn de bronnen gemakkelijk te vinden:

- kranten vindt u op <http://kranten.kb.nl> (het meest eenvoudig is via krantentitel en datum);
- titels van boeken en pamfletten zijn te vinden via de algemene catalogus van de Koninklijke Bibliotheek (www.kb.nl);
- gegevens van auteurs zijn zo volledig mogelijk vermeld, zodat informatie over hen gemakkelijk te vinden is via www.biografischportaal.nl ;
- volledige pamfletten zijn opgenomen in de database van TEMPO <http://tempo.idcpublishers.info> en gemakkelijk te vinden via het pamfletnummer – deze website is afgeschermd, maar o.a. toegankelijk via een lidmaatschap bij de Koninklijke Bibliotheek.

De volgende pamfletten uit 1813 zijn door Google gedigitaliseerd en te vinden op Google boeken (<http://books.google.nl>):

- Aanspraak aan het herstelde volk van Nederland
- Berijmde vertaling van het XIVde hoofdstuk van den propheet Jesaja
- Dank-lied aan God, bij de staats-omwenteling van Nederland
- De intogt der Russen in Nederland, of De onverwachte redding.
- Het herstel van Nederland
- Het vaderland
- Hollands leeuw
- Hulde aan onze wettige soeverein
- Krijgslied der Nederlanders
- Leerrede ter gelegenheid van Nederlands bevrijding
- Lierzang aan mijne stad- en landgenooten
- Nederlands blijde vooruitzichten, godsdienstig gevierd
- Nederlands verlossing dichterlijke uitboezeming
- Nieuw liedenboekje, op aangename en bekende wijzen
- Ode op de Fransche onmenselijkheid
- Op de verlossing van Nederland en de terugkomst van eenige Vriesche jongelingen
- Redevoering over de liefde voor het vaderland
- Treur-zang over de Fransche tirannij, gepleegd te Woerden
- Vaderlandsche uitboezeming
- Wapenkreet voor Neêrlands volk

- 1 Pamfletnummers 23518 en 23518a. Haagsche courant, 19 november 1813, 1.
- 2 Pamfletnummer 23519. Haagsche courant, 22 november 1813, 1.
- 3 Pamfletnummers 23521 en 23521a. Haagsche courant, extra editie 22 november 1813, 1.
- 4 Staatkundig dagblad van de Zuiderzee, 27 november 1813, 2.
www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/KONB16:573368473, geraadpleegd op 14 april 2013.
- 5 Pamfletnummer 23526. Haagsche courant, 28 november 1813, 1-2.
Rotterdamsche courant, 27 november 1813, 1.
- 6 Pamfletnummer 23527. Haagsche courant, extra editie 1 december 1813.
www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299qosr/vi8rk352jx nr, geraadpleegd op 12 april 2013.
- 7 Pamfletnummer 02085. Staatkundig dagblad van de Zuiderzee, 4 december 1813, 1.
- 8 Rotterdamsche courant, 4 december 1813, 3.
- 9 Opgetekend in zijn geheime gedenkschriften in het jaar 1817. Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 049 G.K. van Hogendorp, nummer toegang 2.21.006.49, inventarisnummer 49 / b, bladzijde 51.
Gijsbert Karel van Hogendorp, Brieven en gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp V, 1813-maart 1815. H. van Hogendorp ed. ('s-Gravenhage 1901) 42-43.
- 10 *J'ai accepté la Souveraineté et tâcherai avec l'assistance Divine de remplir la tâche que l'amour et la confiance de la Nation m'impose. ... Priez ensemble pour moi, car je ne saurois assez implorer Dieu de ne me point abandonner dans la situation épineuse où ses voyes m'ont placé. Brief aan zijn moeder, Amsterdam, 3 december 1813*
Correspondentie van de stadhoudelijke familie 1777-1820 V, 1807-1820, Johanna W.A. Naber ed., Uitgaven vanwege het

Koninklijk Huis-archief V (Den Haag 1936) 237.

Quel changement s'est opéré chez nous! Et quelle belle mais difficile position est la mienne! L'assistance Divine m'aidera, je me flatte, à m'acquitter des devoirs que me sont imposés.

Brief van 8 december 1813, aan prinses Louise.

Aldaar, 239.

- 11 De selectie van gelegenheidsstukken die voor deze brochure is gebruikt is gebaseerd op de database van TEMPO (The Early Modern Pamphlets Online), waarin de collecties van Knuttel en Van Alphen zijn opgenomen. Daarnaast werd de Nederlandse Centrale Catalogus (via Picarta) en de catalogus van de Koninklijke Bibliotheek doorgenomen op publicaties uit 1813 die zijn gedigitaliseerd, maar niet in TEMPO zijn opgenomen. Alleen al met de verzameling van Knuttel is het grootste aantal pamfletten dat in 1813 is verschenen gedekt. Veel publicaties vermelden het jaar van uitgave niet. Bij de selectie is uitgegaan van het jaar van uitgave dat is toegekend door Knuttel, de KB en TEMPO.

Zie <http://tempo.idcpublishers.info>, www.picarta.nl en www.kb.nl.

Voor de lijst met alle
109 gelegenheidsstukken uit 1813:
zie **www.eenvrijenatie.nl** onder 'Bronnen'.